

A száz év előtti börtönkönyvtárak és egy kiadványsorozat

Könyvtárügyünk száz évvel ezelőtt elég alacsony fokon állt. *György Aladár*, az 1885. évi könyvtárstatisztika szerkesztője megrovandó példaképp említi többek közt, hogy — csak a megyéket és nagyobb városokat számítva — Magyarország területén legalább 200 törvényhatósági könyvtárnak kellene lennie, s ehelyett csak 5 van. Érthető, hogy ehhez viszonyítva csak egyetlen hivatali könyvtárfajta állapotát tartja kielégítőnek: a börtönkönyvtárakét.

Létesítésük ügyében *Eötvös József* már a reformkorban szót emelt. Különösen sokat tett érdekükben a hatvanas években *Reső Ensel Sándor* ügyvéd, Pest megye tiszti ügyésze, aki számos cikkben foglalkozott büntetőjogi és börtönügyi kérdésekkel. Országos gyűjtést indított börtönkönyvtárak segélyezésére, s a gyűjtés eredményeképp 145 fogház és letartóztatási intézmény között 1875 művet osztott szét, majd ezt az ajándékot saját tulajdonából 813 művel növelte. Ilyen irányú tevékenységét szervezettebb keretek közt egy évtizeddel később *Székely Ferenc* debreceni főügyészhezlyettes — 1910 és 1913 között igazságügyminiszter — folytatta. Egyik alapítója volt az elitéltek nevelése érdekében munkálkodó Magyarországi Rabsegélyző Egyletnek.

György Aladár 33 börtönkönyvtárat említ művében, és mindenütt feltünteti a kötetszámot. Ez egyik-másikban még a százat sem érte el (Nagyszébenben 22, Kézdivásárhelyen 46), de Munkácson 3206, Liptóújváron pedig 3118 kötetet lehetett találni. A kötetszámok értéklésénél azonban óvatosnak kell lenni.

A feyintézetekben tanítás is folyt, s a megadott számban feltehetően az iskoláskönyvek is szerepelnek. Egyes helyeken hozzászámították az állományhoz a tisztviselők részére beszerzett műveket is. Ezek számát csak Munkácsról tudjuk, itt 150 kötet szakfolyóirat és több szak-

könyv növelte a kötetszámot. Ez egyébként messze felülmúlta a művek számát, az utóbbi Munkácson 241, tehát egy-egy mű átlagosan 13 példányban volt meg. Csak öt intézménynél ismerjük a könyvtárakra fordított évi összeget, s ez elég kevés; a legalacsonyabb Lipótváron: 15, a legmagasabb Vácon: 50 forint.

A könyvtárhasználók száma elsősorban a könyvtárkezelő fogházlelkész, tanító vagy tisztviselő úgyszeretetétől, buzgóságától függött. Feltételezhető az is, hogy egyes intézményeknél a rabok egyáltalán nem vették vagy vehették igénybe a könyvtárat. György Aladár csak három helyről tud adatot mondani, Illaván 432 olvasó 1490, Nagyváradon 150 olvasó 282 művet olvasott. A Lipótvárról közölt adat azonban meghökkenítő és érthetetlen: 2100 olvasó állítólag csak 250 kötetet használt!

A mondottakból következtetve a börtönkönyvtárakat nem lehet túlzottan dicsérni, noha több tekintetben — így például az állomány nagysága tekintetében — felülmúlták a falusi népkönyvtárakat! Nyitra megyéről pontos adatokkal rendelkezünk, s ebből tudjuk, hogy 1884-ben a megye 452 községének csak 38 százalékában állítottak fel iskolai és népkönyvtárat, és hogy ezek felében, 88 faluban az állomány nem haladta meg az 50 kötetet.

Meg kell emlékeznünk egy különös és — tudomásunk szerint — egyedülálló vállalkozásról. *Székely Ferenc* kezdeményezésére 1881-ben *Magyar Könyvtár* elnevezéssel olyan könyvsorozatot indítottak, amely fő célul a fogházi könyvtárak fejlesztését és megfelelő állománnyal való ellátását tűzte ki. (Nem tévesztendő össze a Franklin Társulat 1897-ben indított azonos nevű népszerű füzet-sorozatával.) Kiadónak sikerült megnyerni *Abafi-Aigner Lajos* irodalomtörténészt, akinek nagy

érdeme többek között, hogy 1878—1890-ben a *Nemzeti Könyvtár* című sorozatban megjelentette a legjelesebb magyar írók (*Kazinczy, Mikes, Zrínyi* stb.) írásait.

A Magyar Könyvtár kisalakú, 15 krajcárba kerülő, egyives füzetekben jelent meg. Az igazságügy-miniszter és a főügyészségek engedélyével a letartóztatási intézmények mindegyik számból több példányt rendeltek meg, hogy pontosan mennyit, nem tudjuk. Könyvtári forgalomba is került, ezért reklámozása nem árulta el, hogy milyen célból adták ki. „A Magyar Könyvtár népünk kezébe — hirdette az ismertetés — oly hasznos és mulattató olvasmányokat nyújt, melyek a szívet nemesítik, az értelmet fejlesztik és az embernek azon törekvését, hogy hazájának hasznohajtó munkás tagja lehessen, előmozdítják.” Háromféle tárgykörű füzeteket akartak sajtó alá adni, ezek a kiadott program szerint részben az ember természeti és erkölcsi életével foglalkoznak, részben gazdasági és természettudományi ismereteket nyújtanak, részben pedig a háziipar különféle nemeit és jövedelmező voltát tárgyalják.

A megjelent füzeteket — egy kivételével — hárman írták: *Győry Vilmos* evangélikus lelkész, műfordító, a Kisfaludy Társaság tagja, *Mayer Miksa* pedagógus, a *Néptanítók Lap-*

jának szerkesztője és Galgóczy Károly mezőgazdász, az Országos Magyar Gazdasági Egylet titkára, az Akadémia levelező tagja. Munkáikról — legalábbis a Magyar Könyvtárban megjelentekről — nem sok dicséretet lehet mondani. Elbeszéléseiknek nincs irodalmi értékük, túl nagy hangsúlyt kap bennük az erkölcsi tartalom, a nevelő célzat. Címük is jellemző: *Az arany középút* (a hirtelen harag veszélyei), *Az ördög bibliája* (a kártyázás ellen), *Hogyan lehet könnyen meggazdagodni?* (a munka nélkül szerzett vagyon átka). Galgóczy Károly írásaiban (*A hasznohajtó szőlőművelés legényegesebb fogásai, Gazdasági rendszer az erőforgácsolás hibái és a nagyban termelés előnyei szempontjából*) sok hasznos tanács található. Viszont Mayer egyik művében *A boldogság aranypilléireiben* egészen primitív módon fejtegeti a testi-lelki egészség alapjait. Súlyos tévedéseket is fel lehet fedezni benne. Amikor például a táplálkozásról beszél, azt állítja, hogy 100 font babban 19 font a tápanyag, 100 font búzakenyérben 11, 100 font árpakenyérben 9 és 100 font rizsben csak 3 font!

A Magyar Könyvtárból rendszertelen időközben összesen 11 füzet jelent meg. Valószínűleg ráfizetéses lehetett, a börtönökön kívül nem sokan vásárolhatták, s ezért a sorozat már a következő esztendőben, 1882-ben megszűnt.

Vértesy Miklós

